

5. Антонова О.М. Стабілізація і розвиток кадрового потенціалу ВНЗ як найважливіша умова забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу / О.М. Антонова, В.В. Жебка [Електронний ресурс] // Black Sea, Tbilisi, Georgia, scientific journal of academic research. – Лютий 2014. – Том 9. Випуск 2. – С. 47–55. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/263235758_0209201.4
6. Які саме спеціальності користуються попитом у абітурієнтів [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://kyiv.ridna.ua/2015/05/yaki-same-spetsialnosti-korystuyutsya-popytom-u-abiturijentiv>
7. Популярні спеціальності в канадських вузах [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://osvitazakordonom.info/populyarni-spetsialnosti-v-kanadskyh-vuzah>
8. Нанотехнології: На шляху від науки до виробництва [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/nanotehnologii_na_shlyahu_vid_nauki_do_virobnitstva_1861672
9. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] // стат. бюл. “Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року”. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
10. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] // стат. бюл. “Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року”. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
11. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] // стат. бюл. “Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2015/16 навчального року”. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

Стаття надійшла 02.03.2016

УДК 331.91

В.В. Жуляєв, О.В. Бондарук
Zhuliaiev, V.V., Bondaruk, O.V.

Міжкордонна волонтерська праця молоді країн ЄС як особлива форма зайнятості

Cross-border voluntary activities of young people in the EU member states as a special form of employment

У статті висвітлено розвиток міжкордонного молодіжного волонтерства в країнах ЄС (із соціально-економічної точки зору) як особливої форми зайнятості, дається характеристика та мотивація участі молоді у волонтерських міжкордонних проєктах, проаналізовано висвітлення даної теми, вказані проблеми та можливі шляхи їх вирішення, що може бути корисним для розвитку цього руху в інших країнах, які не є членами ЄС, зокрема в Україні.

Ключові слова: міжкордонне молодіжне волонтерство, мотивація волонтерів, ЄС, Рада Європи, Європейська волонтерська служба.

This article highlights the development of cross-border youth volunteering in the EU member states (from the socio-economic point of view) as a special form of employment. It describes volunteer cross-border projects and youth's motivation to participate in them. The article analyzed the coverage of this issue, reveals the problems and their possible solutions which can be useful for the development of this movement in other countries that are not Member States, including Ukraine.

Keywords: cross-border youth volunteering, motivation of volunteers, EU, Council of Europe, European Voluntary Service.

Постановка проблеми. Наша країна проголосила курс на системну модернізацію та інноваційний розвиток як стратегічне завдання на найближчі роки, однак зіткнулася з цілою низкою проблем. Серед них однією з ключо-

вих стала проблема формування ефективної зайнятості населення, зміна соціально-трудова відносин під впливом економічної кризи та тривалого військового конфлікту на сході України, нових потреб та цінностей, розповсюдження дієвих форм зайнятості. Усі ці проблеми неможливо вирішити без зрілого громадянського суспільства, без участі благодійних організацій та розповсюдження добровільної діяльності і волонтерства.

У всьому світі волонтерство вже набуло широкого розповсюдження, а його роль у соціально-економічному розвитку країн світу оцінена на міжнародному рівні. За даними американського Університету імені Дж. Хопкінса, у 2010 р. у волонтерській діяльності по всьому світу брали участь 971 млн осіб, а внесок їх праці у світову економіку оцінювався в 1,348 трлн дол. США [15].

Інститут волонтерства широко представлений в

Жуляєв Владислав Валерійович, юрист-міжнародник, президент громадської організації “Єврофан-12” (Київ);
Бондарук Олександр Володимирович, методист вищої категорії Центру підвищення кваліфікації, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України (Київ).
Zhuliaiev, Vladyslav Valerijovych, international lawyer, President of the NGO “Eurofan-12” (Kyiv);
Bondaruk, Oleksandr Volodymyrovych, methodologist of the highest category in the Center for Advanced Training, Ukrainian State Employment Service Training Institute (Kyiv).

© Жуляєв В.В., Бондарук О.В., 2016

© Zhuliaiev, V.V., Bondaruk, O.V., 2016

багатьох країнах. Причому праця добровольців з кожним роком стає все більш значимим ресурсом розвитку світової економіки. Участь у волонтерському русі передбачає мотивацію, не пов'язану з прибутком, та мотивацію через особисту залученість.

У цілому дослідники вважають, що існує три види нематеріального стимулювання волонтерів: практичне, інформаційне та привілейне. До першого можна віднести надання волонтерам можливості отримання додаткових знань, навичок, досвіду роботи в різних напрямках тощо, до другого – забезпечення вільного доступу до інформаційних джерел і матеріалів (нових технологій, науково-дослідницьких розробок тощо), до третього виду – набуття права безкоштовного користування послугами некомерційної організації, участі у святкових і масштабних заходах (наприклад, Олімпійських іграх), отримання підтримки з боку державних органів влади і некомерційних організацій [1]. Волонтерську діяльність умовно можна розділити на дві сфери: у першому випадку особа вступає в лави добровольців, щоб робити щось потрібне і корисне суспільству, у другому – головною метою є отримання професійного досвіду і нових знань.

Мета статті – огляд закордонного досвіду розвитку волонтерства, співставлення з українськими реаліями та формулювання системи рекомендацій для удосконалення волонтерського руху на державному рівні в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. У західних країнах вивчення проблематики волонтерства з економічної точки зору має більш тривалу історію, ніж в Україні, та найбільшу кількість наукових публікацій. При цьому волонтерство як соціально-економічне явище носить міждисциплінарний характер, тому теоретичний аналіз передбачає вивчення результатів досліджень з соціології і психології праці, а також з економіки громадського сектору і соціальної сфери.

У нашому дослідженні ми зосередились на матеріалах різних проектів щодо мобільності молодих волонтерів в Європі, таких, наприклад, як програма “Еразмус+” (діє в країнах ЄС у 2014–2020 рр.; фінансується бюджетом (14,7 млн євро); направлена на освіту, підготовку, питання молоді та спорту; визнана як важливий інструмент боротьби з молодіжним безробіттям). Була підготовлена Єврокомісія в результаті рішень та рекомендацій усіх інституцій Європейського Союзу. Серед них важливим документом вважаються Рекомендації “Про мобільність в рамках Співтовариства для студентів, осіб, що проходять підготовку, волонтерів, вчителів та викладачів”, прийняті Європарламентом та Радою ЄС.

Експертами Міжнародної Організації Праці (МОП) підготовлено Методичний посібник з вимірювання праці волонтерів для статистичних служб, однак повноцінне та широкомасштабне використання і розвиток такої методики, на думку деяких дослідників, повинно бути пов'язане з розглядом проблеми волонтерства в контексті економічної теорії праці, що дозволить кваліфікувати волонтерський рух як особливу форму зайнятості і вирішувати питання його інституціоналізації. Цілям та завданням для розвитку і підтримки волонтерського руху було присвячено проголошення у 2011 р. “Європейського року волонтерської діяльності по забезпеченню ефективного грома-

дянства”. Ця ініціатива та комплекс відповідних заходів були запропоновані низкою громадських організацій, що отримали підтримку з боку структурних органів ЄС і були прийняті Радою Євросоюзу.

Відносно питання волонтерства як неформальної освіти і здобуття трудових навичок важливою стала Резолюція Ради ЄС “Про визнання цінностей неформального навчання і формальної освіти в рамках європейської молодіжної політики” [6]. Відповідний внесок у справу покращення якості міжкордонного волонтерства з метою освіти та підготовки до праці було зроблено Рекомендаціями Європарламенту, що містили “Європейську Хартію кваліфікацій для мобільності” [7]. Таку ж ціль передбачала і прийнята у 2009 р. Зелена книга Єврокомісії “Про підтримку мобільності з метою отримання знань та навичок”. Цілям та завданням для розвитку і підтримки волонтерського руху присвячено проголошення у 2011 р. “Європейського року волонтерської діяльності по забезпеченню ефективного громадянства”. Ця ініціатива та комплекс відповідних заходів були запропоновані низкою громадських організацій, що отримали підтримку з боку структурних органів ЄС і були прийняті Радою Євросоюзу.

Значний вклад у розробку даної тематики зробила Рада Європи. На основі результатів цієї роботи підготовлені критерії та стандарти якості Ради Європи для молодіжної політики і молодіжної роботи [2].

Вклад основного матеріалу. З метою вивчення типології особистостей тих, хто бажав зайнятись волонтерською діяльністю, проведено численні дослідження. Академічні видання бакож розкривали різні типи волонтерства та мотивацію його учасників. Так, Омрі Джілллат досліджував питання альтруїзму волонтера з точки зору психологічної перспективи, пов'язуючи його з “теоріями відданості” справі [11]. З іншого боку, Сара Долнікар та Мелані Рендл розрізняли “класичних волонтерів” (що мотивовані перш за все бажанням зробити щось корисне, досягти особисте задоволення та допомогти іншим) та “природжених волонтерів”, “особисто залучених” (ті, хто приєднався до організації або курсів через особисті контакти), “волонтерів для особистого задоволення”, “альтруїстів” і так званих волонтерів (тих, хто прагне досягти, наприклад, отримання навичок та досвіду роботи).

Не дивлячись на таку варіантність мотивації, варто підкреслити, що волонтерство стає все більше пов'язане з можливостями кар'єрного зростання та мотивацією особистого розвитку (подібно до процесу інвестування в себе). Інші дослідники наголошують, що “виїзне” волонтерство зробило свій внесок до справи відходу молоді від “споживчої культури” тощо. І хоча інколи лунає критика щодо міжкордонного волонтерства, більшість дослідників єдині в тому, що волонтерський рух привабливий для різних верств населення та створює все більші можливості для розкриття своєї особистості через участь у волонтерських проектах.

Бажання ознайомитись з новою культурою підкріплюється також можливістю змін, пригод та нових викликів. Покидаючи рідну країну на тривалий час, молоді люди залишають свою звичайну діяльність, щоденне оточення і отримують щось зовсім інше, щось вражаюче. З цієї точки

зору міжкордонний волонтеріат можна розуміти як простий шлях змінити свою рутинну роботу або навчання. І така мотивація останнім часом стала все більш популярною. Участь у міжкордонному волонтерстві можна також розглядати як можливість зміни своєї подальшої перспективи ("що робити далі?"), який вибрати шлях у майбутньому. У той же час волонтерська служба може бути тимчасовим рішенням у різних ситуаціях: при виборі подальшої освіти чи зміни діяльності або через економічні та соціальні труднощі (для деяких це може бути шлях запобігти безробіттю). Більшість волонтерів очікує отримати цікавий досвід. Однак волонтерство не повинно розумітися як повністю альтруїстична діяльність або розглядатися як егоїстичне прагнення покращити своє кар'єрне зростання.

Волонтерство – це важливий процес самореалізації і навчання. "Старе" волонтерство передбачає довгострокові зобов'язання, що ґрунтуються на членстві в релігійних, політичних, культурологічних та інших спільнотах, а "нове" волонтерство торкається короточасної діяльності в рамках будь-якого проекту і проводиться з метою отримання відповідних навичок і розширення можливостей кар'єрного росту. Обидва ці види часто суперечать один одному. Однак волонтерство як частина кар'єри стає все більш популярним. Ось чому дослідники рекомендують, щоб в рамках механізмів роботи з волонтерами проводилась діяльність з пошуку шляхів повного визнання навичок і компетенції, що були отримані за час праці волонтером. Однак такі рамки мають використовуватись добровільно, оскільки деякі волонтери можуть не мати бажання формалізувати свою волонтерську діяльність.

І база даних Європейської волонтерської служби (ЄВС), і проведені дослідження показують, що портрет пересічного учасника міжкордонної волонтерської діяльності представляє собою молоду особу з вищою освітою, з відносно забезпеченою родиною. Разом з тим ми спробуємо окреслити більш конкретний соціально-економічний портрет типового волонтера. Базові дані ЄВС показують, що більшість волонтерів – 22–26-річні молоді люди (хоча формально віковий ліміт більший). Вони розпочинають волонтерську діяльність на порозі змін у своєму житті: у більшості випадків після завершення школи або отримання вищої освіти. Волонтерство після останнього є домінуючим моментом.

Існує багато форм залучення волонтерів до діяльності за кордоном: робочі табори або короточасний волонтерінг (до місяця), середньо-терміновий (1–3 місяці) і довготерміновий (більше 3-х місяців). У східноєвропейських країнах існує стійка тенденція ставлення до довготермінового волонтерства як до непродуктивної витрати часу, що може краще бути використаним для здобуття офіційної освіти або отримання роботи на ринку праці. Існує соціальна потреба продовження навчання після закінчення школи у вищому навчальному закладі.

Більшість учасників волонтерських міжкордонних проектів приходять із соціально захищених верств населення і можуть сплатити внески за участь у програмі або, наприклад, оплатити переїзд чи харчування. Наявність вищої освіти та сприятливе соціальне становище волонтера часто взаємопов'язані і взаємовпливові. Між тим особи з нижчим соціальним становищем часто не мають необхід-

них навичок та досвіду для подібної діяльності за кордоном, тому вони менше зацікавлені у міжкордонному волонтерському проекті. Таким чином, відсоток таких молодих людей досить низький серед учасників навіть у проектах Європейської волонтерської служби, не дивлячись на чітку політику ЄВС щодо залучення волонтерів із неблагополучних верств населення.

Між тим соціально-економічний контекст може не задовольняти волонтерів, особливо тих, хто працює добровольцем повний робочий день. Волонтери зустрічають на своєму шляху різні соціально-економічні перешкоди: неповне медичне страхування, можливість втрати виплат по безробіттю або інших соціальних переваг та гарантій, таких як підтримка сімей з низьким прибутком. Волонтери, що працюють повний робочий день, на противагу тим, хто має низький прибуток (студенти або пенсіонери), не отримують знижок на проїзд у громадському транспорті чи на відвідування культурних і розважальних заходів. Іноді волонтерські виплати зменшуються через сплату податків. Молоді люди можуть мати бажання стати волонтерами, однак при цьому не отримують достатньої інформації, їх особисті можливості можуть не повністю відповідати їх потребам або стати перешкодою у відносинах між ними і громадськістю. Ці та інші недоліки в розвитку міжкордонного волонтерства потребують від організаторів уваги, відповідних змін та корективів, на що також звертають увагу окремі дослідники та фахівці.

Волонтерська діяльність в розвитку суспільства дійсно заслуговує на підтримку, хоча не існує єдиного способу забезпечити захист і врегулювання прав й обов'язків волонтерів. Відсутність врегулювання не обов'язково стає проблемою, але брак правових положень у даному питанні створює перешкоди для здійснення волонтерської діяльності. Проблеми зазвичай виникають внаслідок відсутності чіткого правового статусу волонтерів, а також чітких умов щодо їх діяльності тощо.

Проведений нами аналіз виявляє наступні правові та організаційні перешкоди, що існують в європейських країнах в розвитку даного руху. Частіше за все цими перешкодами є невизначеність наступних питань:

1. поняття "волонтер" і "волонтерська діяльність";
2. поняття "приймаюча сторона";
3. зміст волонтерської угоди і умов, згідно з якими вона укладається;
4. права і обов'язки волонтера і приймаючої організації відносно один до одного;
5. положення про відповідальність, що застосовується відносно осіб, які порушують норми волонтерської діяльності;
6. стягнення податку з витрат, пов'язаних із здійсненням волонтерської діяльності, наприклад, витрати на проїзд, проживання волонтерів поза місцем їх діяльності;
7. стимулювання для осіб, що беруть участь у волонтерській діяльності, таких як соціальні пільги, внески і допомога по безробіттю;
8. умови міжнародної волонтерської діяльності.

Висновки. Для подальшого розвитку міжкордонного волонтерства в країнах-членах ЄС та майбутніх членах Європейського Співтовариства необхідно, на наш погляд:

1. чітко визначити юридичний статус волонтерів, у т.ч. міжнародних волонтерів;
2. включити поняття “волонтерство” до переліку юридичних засад з метою перебування волонтерів у країні;
3. визначити взаємовідношення між безробіттям і волонтерством, причому бажано враховувати перебування людей за кордоном при виконанні волонтерської роботи як період навчання, підготовки і тренінгу;
4. визначати рівень відшкодування готівкових витрат волонтерів (у т.ч. кишенькових грошей, витрат на харчування та розміщення), що не можуть розглядатись як заробітна плата;
5. розробити необхідне рамкове співробітництво з метою обговорення і вирішення питань, що виникають щодо різних правових оцінок, які мають міжнародні волонтери в різних країнах ЄС;
6. використовувати Європейську кваліфікаційну сітку професій, щоб досягти відповідності між системами, що існують в різних країнах;
7. визнавати навички і професійну компетенцію, отримані волонтером (у т.ч. за кордоном), сприяти факультативному визнанню (в рамках формальної освіти і системи підготовки та перепідготовки) та підтвердженню кваліфікації, що була отримана в ході волонтерської діяльності;
8. розробити прозорі методи (основані на самооцінці при допомозі керівника) для оцінки навичок і рівня компетентності при наданні волонтерських послуг, підвищувати рівень свідомості про них організаторів волонтерської діяльності;
9. провести консультації для вирішення питання з неурядовими організаціями і організаціями роботодавців щодо проблеми визнання результатів, отриманих від неформальної освіти, волонтерських навичок та рівня підготовки волонтерів для врахування в процесі їх вербовки;
10. сприяти розвитку організацій, які можуть брати участь в транснаціональних волонтерських обмінах;
11. підтримувати підготовку і обмін досвідом прак-

тики з питань управління міжкордонного волонтерства між неурядовими організаціями;

12. враховувати аспект волонтерських обмінів в існуючих програмах міжнаціонального або міжрегіонального співробітництва.

Сьогодні у світі відбувається багато дискусій про будівництво демократичного громадського суспільства. А безпосередньою складовою громадського суспільства і проявом активності людей виступає волонтерський рух.

Останні 4–5 років волонтерський рух існує в нашій країні як інституційно-декларований рух, положення якого прописані в державній концепції про волонтерський рух в Україні. Але все ж таки волонтерська діяльність у нас в державі ще не дуже популярна. Можливо, тут відчувається вплив радянського минулого, важкий характер соціальних трансформацій, мінливі критерії визначення нормативності, зразків успішної і суспільно-схваленої корисності та громадської участі.

Ситуація почала змінюватись з початком військового конфлікту на Донбасі. З'явилися волонтерські акції, чимало стало й активістів, що мобілізуються в соціальних мережах, створюються організаційні засади волонтерської діяльності, проводяться масові акції і надається допомога. Разом з тим, як відмічають ЗМІ, “... для нашої нації не характерна кооперація і взаємодопомога. Проблема в тому, що в Україні волонтерство проявляється тільки на рівні окремих акцій, а не як системна робота” [16]. Такі висновки доволі доцільні відносно сучасних реалій. Зробити рішучі кроки у підвищенні ефективності роботи українських волонтерських центрів і організацій можна тільки через застосування комплексного підходу до організації підготовки та управління волонтерами та того досвіду, що є в країн Західної Європи. Останні тренди волонтерських практик в Європі показують, що міжкордонне волонтерство знаходиться на підйомі і стає особливо важливим для розвитку національних економік та активності громадського суспільства.

Список використаних джерел

1. *Вербин Ю.И.* Волонтерское движение – важный фактор организации и проведения Олимпийских игр [Электронный ресурс] / Ю.И. Вербин. – Сочи : 2011. – Режим доступа : www.university@sutr.ru
2. *Рада Європи* “Біла книга з міжкультурного діалогу” : зб. [Електронний ресурс] – 2008. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Publication_WhitePaper_ID_en.asp
3. *Recommendation of the European Parliament and of the Council of 10 July 2001 on mobility within the Community for students, persons undergoing training, volunteers, teachers and trainers (2001/613/EC).* – Official Journal L 215, 09.08.2001. – P. 0030–0037.
4. *Resolution of the Council and of the Governments of the Member States, meeting within the Council, on the recognition of the value of non-formal and informal learning within European youth field / European Volunteer Centre.* – Press Release. Brussels. – 19.02.2009 (2006/P. 168/01).
5. *European Commission Green Paper of 8 July 2009 “Promoting the learning mobility of young people” COM (2009) 329 final* [Electronic resource] – Available from : http://www.cev.be/data/File/EYV_Press_Release_02_09_Joint.pdf
6. *Sara Dolnicar.* What Motivates Which Volunteers? Psychographic Heterogeneity Among Volunteers in Australia / S. Dolnicar, M. Randle – International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations, 2007. – 18 (2). – 135–155; Lora D. Allison. Assessing Volunteer Motives : A Comparison of an Open-ended Probe and Likert Rated Scales. / Allison LD., Okun M.A., Dutridge K.S. // Journal of Community & Applied Social Psychology. – 2002, 12(4). – P. 243–255.
7. *Gillath Omri.* Attachment, caregiving and volunteering: Placing voluntarism in an attachment-theoretical framework. – Personal Relationship, 2008, 12(4). – P. 425–446.
8. *Хопкінс Джон.* Оцінки економічного внеску волонтерства [Електронний ресурс] // Стат. дані Центру Джона Хопкінса (The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies). – Режим доступу : <http://ccss.jhu/research-projects/volunteer-measurement/about-volunteer-measurement>
9. *Негода Т.* 300 українців в год в состоянии принять из нашей страны иностранные партнеры [Электронный ресурс] / Т. Негода // Сегодня. – 2012. – 26 марта. – Режим доступа : www.segodnya.ua/life/work

Стаття надійшла 24.03.2016